

УДК 343.851(477)

О. В. Хомів

КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Вказано на масштаби збитків, завданих державі внаслідок корупційних діянь, та їх загрозу економічній безпеці держави. Проаналізовано рівень корупції в Україні та ефективність роботи антикорупційних органів. Розглянуто сучасні підходи до впровадження комплексної технології протидії корупції. Визначено основні принципи боротьби з корупцією.

Ключові слова: *корупція, економічна безпека, індекс сприйняття корупції, антикорупційні органи.*

Постановка проблеми. Сьогодні рівень корупції в Україні надалі залишається високим. Протидія корупції стала однією з найактуальніших проблем держави.

Передумови розвитку корупції вказують на те, що вона створює значну небезпеку для життя суспільства, а масштаби її поширення становлять загрозу національній безпеці. Тому на сучасному етапі розвитку, особливо протягом останнього часу, коли відбулись суттєві зміни у політичному та суспільному житті держави, необхідно змінити підходи до вивчення проблем виникнення та запобігання корупції.

Як негативне явище корупція створює загрозу національній безпеці, ефективному розвитку держави та суспільства.

Стан дослідження. Більшість наукових досліджень присвячено питанням антикорупційного законодавства та системі превенції корупції. Відтак актуальними є дослідження сучасних підходів до рівнів економічної безпеки держави та передумов її економічного розвитку (А. А. Чупіков, В. П. Онищенко). Встановлено взаємозв'язок низки виявлених проблем з питаннями боротьби з корупцією [1; 2]. М. П. Денисенко, П. Т. Колісніченко опрацювали та класифікували негативні впливи багатьох чинників, зокрема й корупційних діянь, на економічну безпеку та визначили напрями посилення боротьби з ними [3].

Роботи О. В. Мороз, Н. П. Карачина, І. Ф. Острога присвячені обговоренню перспективних напрямів досліджень щодо антикорупційних заходів, пов'язаних з нівелюванням загроз економічній безпеці підприємств в Україні [4].

Водночас потребують поглиблених досліджень питання передумов виникнення, своєчасного виявлення та попередження корупції в Україні.

Мета статті – проаналізувати рівень корупції в Україні, ефективність роботи антикорупційних органів та розглянути основні шляхи ефективної боротьби з корупцією.

Виклад основних положень. За останні роки рівень корупції в Україні зріс і це стало однією з «гострих» проблем. Вона створює загрозу безпеці держави та розвитку суспільства загалом. Зокрема, корупція:

- підриває авторитет країни;
- завдає шкоди демократичним засадам управління суспільством, функціонуванню державного апарату;
- обмежує конституційні права і свободи людини та громадянина;
- порушує принципи верховенства права;
- порушує встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, управлінських структур приватного сектора;
- руйнує моральні та суспільні цінності;
- дискредитує державу на міжнародному рівні [3].

Як відомо, сьогодні в Україні функціонують спеціалізовані антикорупційні органи, такі як: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), що, відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслі-

дування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових; Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) – самостійний структурний підрозділ Генеральної прокуратури України, на який покладається здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України, підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях, представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених законом і пов'язаних із корупційними правопорушеннями; Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) [5–7]. Крім того, до кінця 2018 року планується створення Антикорупційного суду України.

Неурядова міжнародна організація Transparency International, яка займається боротьбою з корупцією, оприлюднила щорічний Індекс сприйняття корупції Corruption Perceptions Index (CPI), який формується на основі незалежних опитувань за участю міжнародних фінансових та правозахисних експертів, зокрема й від Світового банку, Freedom House, World Economic Forum тощо. Згідно з її даними, за 2017 рік Україна здобула 30 балів зі 100 можливих і зайняла 130 місце із 180 країн – це на 1 бал більше та на 1 позицію вище, ніж торік. У всесвітньому рейтингу CPI Україна цього року вперше з 2010 року обійшла Росію, яка не покращила свої позиції за рік, що минув.

Водночас результати країн-сусідів і надалі залишаються вищими, ніж в Україні: Польща – 60, Словаччина – 50, Румунія – 48, Угорщина – 45, Білорусь – 44, Молдова – 31 бал відповідно.

Найнижчий рівень корупції зафіксовано у Новій Зеландії – 89 балів, Данії – 88 балів, Норвегії, Фінляндії, Швейцарії – по 86 балів.

Найвищий рівень корупції за минулий рік виявлено у Сирії – 14 балів, Південному Судані – 12 балів та Сомалі – 9 балів.

Сусідами України у рейтингу CPI стали Гамбія, Іран, М'янма, Сьєрра-Леоне [7].

Основними чинниками, які дали змогу Україні переміститись на вищу сходинку у рейтингу Transparency International, є те, що:

- антикорупційні органи (САП, НАБУ) розгорнули слідчу роботу та скерували до суду перші справи щодо підозр у топ-корупції;
- реєстр електронних декларацій продовжив своє функціонування;
- минув перший рік реформи державних закупівель та обов'язкового використання системи ProZorro;
- відбулася реформа ринку газу;
- Україна здійснила деякі позитивні кроки з дерегуляції;

- відзначено зниження рівня корупції в поліції;
- зменшилась кількість випадків, коли бізнес змушений давати хабарі.

Заразом повільний ріст Індексу сприйняття корупції Corruption Perceptions Index України обумовлений такими чинниками:

- брак політичної волі керівництва країни до рішучої боротьби з корупцією;
- недовіра до українських судів та прокуратури;
- постійні законодавчі ініціативи парламенту, які загрожують новоствореній антикорупційній інфраструктурі;
- для бізнесу та пересічних громадян корупція є однією з головних проблем [7].

Аналізуючи масштаби збитків від корупційних проявів в Україні, зазначимо, що вони є суттєвими та несуть загрозу економічній безпеці держави. Так, за даними Національного антикорупційного бюро України ринок корупції в Україні становить 85 млрд грн. Збитки підприємств паливно-енергетичного, аграрно-промислового, гірничо-металургійного комплексів, хімічної промисловості, транспортної галузі внаслідок корупції склали 20 млрд грн. А за даними Міжнародного валютного фонду корупція обходиться Україні в 2% економічного зростання щорічно.

Як інформує НАБУ, понад 90% із понад 120 млн грн збитків, завданих державі через корупційні правопорушення у соціальній сфері, стосуються охорони здоров'я. Відповідно до даних слідства, найчастіше йдеться про корупційні схеми, які ґрунтуються на зловживанні посадовцями службовим становищем з метою привласнення чи розтрати майна [6].

Вже впродовж чотирьох років регулярно проводиться опитування Американської торгової палати в Україні. Палата представляє інтереси понад 600 компаній-членів та афілійованих сторін. Цьогоріч в опитуванні взяли участь 184 респонденти, з яких 80% є представниками міжнародних компаній. За результатами опитування, 91% бізнесменів відповіли, що стикалися з корупцією в Україні – це на 10% більше, ніж торік. За цим показником країна повернулася до рівня 2014 року. 36% респондентів вважають, що рівень корупції все ж знизився за останній рік. Серед найбільш корумпованих інституцій бізнес назвав суди (71%), податкові та митні органи Державної фіскальної служби (54%), місцеві органи влади (34%) .

За даними соціологічного опитування, проведеного фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та фірмою «Ukrainian Sociology Service», 33% українців вважають корупцію частиною

традицій та знаходять виправдання корупції для вирішення особистих справ. Протягом 2017 року 25,5% громадян зазначили, що вони особисто або хтось із їхніх родичів або близьких давав хабар. 46% зазначили, що давали хабарі у медичних закладах, 22% – у закладах вищої освіти, 14% – в органах місцевого самоврядування, 10% – у школах, 9% – патрульній поліції [7].

Недавнім часом спостерігається певна позитивна тенденція у діяльності антикорупційних органів. Зокрема, за 2 роки розслідувань НАБУ повернуло державі 253,3 млн грн, запобігло розкраданню близько 2 млрд грн. Ще понад 674 млн грн – у процесі конфіскації.

Стосовно роботи САП, то за квітень 2018 року відкрито 703 провадження, скеровано до суду 8 обвинувальних актів, накладено арешт на 368 мільйонів грн, а сума судових застав склала 3,8 млн грн. Проте жодного вироку суду за цей період не було [6].

Для боротьби з корупцією як загрозою національній безпеці в Україні прийнято низку нормативних документів, серед яких:

- Кримінальний кодекс України;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення»;
- Закон України «Про очищення влади»;
- Закон України «Про запобігання корупції»;
- Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України»;
- Закон України «Про державну службу».

У наш час існує певна складність подолання корупції, яка пов'язана з тим, що:

- у таких протиправних діях зацікавлені не лише представники органів влади, а й бізнесмени та пересічні громадяни;
- люди схильні давати хабарі, навіть коли цього не вимагають;
- різко знижується ефективність економіки;
- посилюється бідність й соціальна нерівність;
- збільшується прірва між суспільством і владою;
- політика перетворюється на сферу розподілу національного багатства;
- руйнуються моральні підвалини суспільства.

Своєю чергою, все це завдає непоправної шкоди престижу України на міжнародному рівні.

З огляду на це, нині необхідно розробляти і активно впроваджувати комплексні технології протидії корупції, особливо беручи до уваги сфери державного управління, місцевого самоврядування, правосуддя, будівництва, освіти та медицини.

Для ефективної боротьби з корупцією доцільно дотримуватись таких принципів:

- не повинні обмежуватися законні права та свободи людини та громадянина;
- ефективність протидії корупції може бути забезпечена тільки узгодженими діями державних органів, громадських організацій та громадян;
- державна система боротьби з корупцією передбачає здійснення державної політики, спрямованої на усунення та нейтралізацію чинників, які сприяють розвитку корупційних дій;
- правова база боротьби з корупцією має враховувати зміни соціально-економічної та політичної ситуації в державі;
- головна увага в протидії корупції повинна надаватися запобіжним заходам, що ґрунтуються на аналізі та прогнозуванні тенденцій поширення корупційних діянь;
- основні практичні заходи щодо запобігання та виявлення корупційних діянь здійснюють органи, які намагаються подолати корупцію.

З метою покращення ефективності боротьби з корупцією та підвищення позиції України у рейтингу СРІ у 2018 році «Transparency International Україна» рекомендує вжити таких заходів:

1. Запустити Антикорупційний суд та продовжити судову реформу: ухвалити закон про Антикорупційний суд, що відповідатиме рекомендаціям Венеціанської комісії; створити Антикорупційний суд вже в 2018 році та забезпечити його незалежність від будь-якого впливу; підвищити прозорість відбору суддів, розширивши участь громадськості в кваліфікаційному оцінюванні суддів.

2. Посилити спроможності слідчих органів та припинити міжвідомчу боротьбу: ухвалити законодавство щодо посилення повноважень САП та НАБУ, надати право незалежного прослуховування для детективів НАБУ; припинити деструктивне публічне протистояння керівників правоохоронних органів та тиск на журналістів і активістів, які працюють у цій сфері.

3. Перезапустити НАЗК: ухвалити законодавство, яке дозволить перезапустити НАЗК на умовах прозорого та незалежного конкурсу; забезпечити законодавчу базу для якісної співпраці та захисту викривачів корупції; забезпечити повне та безперешкодне функціонування реєстру е-декларацій; впровадити автоматичну перевірку декларацій та активізувати перевірку декларацій топ-посадовців.

4. Впровадити нові електронні державні інформаційні системи: поширити принцип системи ProZorro «всі бачать все» на нові сфери

взаємодії держави, суспільства та бізнесу; максимально «оцифрувати» та автоматизувати взаємодію бізнесу та Державної фіскальної служби.

5. Позбавити правоохоронні органи права втручатися в економічну діяльність: змінити законодавство про Національну поліцію, Службу безпеки України, позбавивши їх права розслідувати економічні злочини; законодавчо забезпечити та створити Службу фінансових розслідувань [7].

Висновки. Небезпека корупції полягає у тому, що вона «перероджує» державний апарат, призводить до незворотніх змін, які можна подолати лише радикальними методами. Необхідно більш активно та своєчасно реагувати на повідомлення громадян, ЗМІ, результати соціологічних досліджень про корупційні діяння та інші протиправні дії посадових осіб, поширеність корупції в окремих відомствах та якнайшвидше затвердити та прийняти до виконання Закон України «Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки».

1. Онищенко В. П. Соціальні передумови економічного розвитку України. *Економіка України*. 2017. № 9. С. 19–37.

2. Чупіков А. А. Сучасні підходи до класифікації рівнів економічної безпеки та їх взаємовплив. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 5. С. 14–20.

3. Денисенко М. П. Пріоритетні напрями посилення економічної безпеки. *Економіка та держава*. 2017. № 3. С. 31–35.

4. Мороз О. В., Карачина Н. П., Острий І. Ф. Сучасність та перспективи дослідження економічної поведінки підприємств. *Економіка та держава*. 2017. № 4. С. 16–20.

5. Офіційний сайт Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/>.

6. Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/>.

7. Офіційний сайт «Transparency International Україна». URL: <https://ti-ukraine.org/>.

8. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/>.

9. Користін О. Є., Барановський О. І., Герасименко Л. В. та ін. Економічна безпека: навч. посібник / за ред. О. М. Джузі. К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. 368 с.

10. Україна за впливом корупції на бізнес повернулася в 2014 рік – опитування. *Інформаційний бізнес-портал «НВ Бізнес»*. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/ukrajina-za-vplivom-koruptsiji-na-biznes-povernulasja-v-2014-rik-opituvannya-2448389.html/>.

Khomiv O. V. Corruption in Ukraine and ways of its extension

The scale of losses caused to the state as a result of corruption acts and their threat to the economic security of the state is indicated. The level of corruption in

Ukraine and the effectiveness of anti-corruption bodies are analyzed. The contemporary approaches to the implementation of a comprehensive anti-corruption technology are considered, paying particular attention to the areas of state administration, local self-government, justice, construction, education and medicine. According to the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the corruption market in Ukraine is 85 billion UAH. The losses of enterprises of fuel and energy, agrarian-industrial, mining and metallurgical complexes, chemical industry, transport industry as a result of corruption amounted to 20 billion UAH. Corruption costs Ukraine 2% of economic growth annually.

The basic principles of the fight against corruption are defined: the legal rights and freedoms of a person and a citizen should not be limited; the effectiveness of combating corruption can only be achieved by coordinated actions of state bodies, public organizations and citizens; the state anti-corruption system envisages the implementation of a state policy aimed at eliminating and neutralizing the factors contributing to the development of corruption activities; the legal framework for the fight against corruption should take into account changes in the socio-economic and political situation in the state; the main attention in the fight against corruption should be given to preventive measures based on the analysis and forecasting of trends in the spread of corruption; the main practical measures for the prevention and detection of corrupt acts are carried out by the bodies that fight corruption.

Key words: *corruption, economic security, index of corruption perception, anti-corruption authorities.*

Стаття надійшла 22 травня 2018 р.